

งานองค์พระฯ

เมธินี ชุ่มผล

“นครปฐมดินแดนทองของศิลปะ
อีกองค์พระปฐมเจดีย์ศรีสยาม
พระร่วงโรจนฤทธิ์ศักดิ์สิทธิ์งาม
ที่รวมความเคารพบูชา...”

(เพลงมาร์ชนครปฐม)

เมื่อยังเด็กจำได้ว่า ทุกเช้าก่อนเวลาเข้าเรียน เทศบาลนครปฐมจะเปิดเพลงนี้ดังกังวานไปทั่วเขตเมือง จนเดี๋ยวนี้แม้ “เทศบาลนครปฐม” ได้ยกฐานะขึ้นเป็น “เทศบาลนครนครปฐม” แล้ว แต่ก็ยังได้ยินเพลงนี้ทุกเช้า เช่นเดียวกับงานประเพณีที่คนนครปฐมเฝ้ารอ นั่นก็คือ **“งานกลางเดือน”**

ในอดีตเทศกาลงานไหว้พระมักนิยมจัดขึ้นในฤดูน้ำ เพราะการสัญจรไปมาสะดวก ดังที่ ส. พลายน้อย ได้กล่าวถึงประเพณีในช่วงเดือน ๑๑ และเดือน ๑๒ ซึ่งเป็นฤดูที่น้ำท่วมทุ่งไว้ว่า “เป็นเวลาที่มีเทศกาลงานบุญหลายอย่าง นับตั้งแต่ออกพรรษาเป็นต้นมาก็มีการทอดกฐิน สมัยก่อนการแห่กฐินไปทอดตามวัดต่างๆ ไปทางเรือกันทั้งนั้น แม้วัดที่อยู่กลางทุ่งเรือก็เข้าไปได้ นอกจากงานทอดกฐินก็มีงานเทศน์มหาชาติ...”^๑ ซึ่งคงไม่ต่างจากงานกลางเดือนหรืองานองค์พระ

ปฐมเจดีย์ที่จัดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี และมีการจัดงานราว ๗-๑๐ วัน ควบคู่ไปกับงานลอยกระทงและงานกาชาด จึงทำให้งานองค์พระฯ ยิ่งใหญ่และมีชื่อเสียงมาก ผู้คนจากทั่วสารทิศต่างเดินทางมานมัสการองค์พระมหาเจดีย์ ซึ่งเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและกราบขอพรพระร่วงโรจนฤทธิ์ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานอยู่ที่ซุ้มด้านทิศเหนือขององค์พระฯ หรือแม้แต่คนแถบบ้านผู้เขียนในอำเภอดอนตูม เมื่อใกล้ถึงงานกลางเดือนก็จะตื่นตื่นกันมาก มีการเตรียมเสื้อผ้าและรองเท้าใหม่ไว้สำหรับใส่เที่ยวงานนี้โดยเฉพาะ เพราะถือเป็นงานใหญ่ประจำปีที่ผู้คนทุกเพศทุกวัยจะได้ทำบุญไหว้พระและเที่ยวงานวัดกันอย่างสนุกสนาน

จาริกไหว้พระประชม

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีบันทึกกล่าวถึงการมานมัสการองค์พระประชม (พระปฐมเจดีย์) ใน *นิราศพระประชม* ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาราชสนิท ที่ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเนื่องในโอกาสเสด็จไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ และใน *นิราศพระประชม* ของ สุนทรภู่ แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ ซึ่งในเวลานั้นยังเรียกว่า การมานมัสการพระประชม

^๑ส. พลายน้อย, (นามแฝง), *วันก่อนคืนเก่า*, (กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ, ๒๕๕๓), หน้า ๗๑-๗๒.

งานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ ๖
สองข้างถนนสูงชันพระ ชาวบ้านนำสินค้ามาวางจำหน่ายให้แก่ผู้มาเที่ยวงาน
(ภาพจากหนังสือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์)

เนื่องจากพระเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์และ
สภาพภูมิประเทศยังเป็นป่ารก

งานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ถือเป็นงานประเพณี
สืบเนื่องมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ภายหลังจากโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์
ในปี พ.ศ. ๒๓๙๖ โดยให้ก่อเจดีย์ครอบพระสถูปองค์เดิมที่ทรง
พบขณะทรงผนวช มีความสูง ๓ เส้น ๑ คืบ ๖ นิ้ว หรือราว
๑๒๐.๔๕ เมตร พร้อมกับขุดคลองเจดีย์บูชาในปี พ.ศ. ๒๔๐๑
เพื่อเชื่อมเส้นทางจากแม่น้ำท่าจีนไปจนถึงองค์พระปฐมเจดีย์
นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองมหาสวัสดิ์ขึ้นในปี พ.ศ.
๒๔๐๒ เชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำเจ้าพระยา และใช้เป็นเส้นทาง
เสด็จพระราชดำเนินเพื่อไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งมี
การบันทึกไว้ในพระราชพิธี ๑๒ เดือน ครั้งรัชกาลพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑

หลังจากการขุดคลองดังกล่าวทำให้การคมนาคม
ระหว่างพระนครกับนครปฐมสะดวกยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นเส้นทาง
ขนส่งอ้อยและน้ำตาลจากพื้นที่ตอนบนของแม่น้ำท่าจีนและ

แม่น้ำเจ้าพระยามายังนครชัยศรี เกิดธุรกิจการเดินเรือโดยสาร
หรือเรือเมล์ขึ้นในลำน้ำท่าจีน รวมทั้งเป็นเส้นทางที่ผู้คนใช้
เดินทางมานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ด้วย ดังปรากฏใน
นิราศพระปฐม ของ หลวงจักรปาณี (ฤกษ์) แต่งเมื่อ พ.ศ.
๒๔๑๗ ซึ่งบรรยายถึงการเดินทางผ่านคลองขุดมหาสวัสดิ์
ไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ แตกต่างจากครั้งกรมหลวง
วงษาราชสนิทและสุนทรภู่ที่ต้องเดินทางเข้าคลองบางกอกน้อย
แล้วอ้อมตามลำน้ำไปเข้าคลองโยง ทะลุแม่น้ำท่าจีนที่ลานตากฟ้า
แล้วล่องไปตามสายน้ำล่งเข้าคลองบางแก้วจนถึงบ้านเพนียด
จึงเดินทางบกเข้าไปยังองค์พระปฐมเจดีย์ว่า...

เรือมาตามคามนิคมชมสถาน
ดูเรือนบ้านแน่นหนาสินค้าของ
พอถึงพระปฐมด้วยสมปอง
เรือทั้งสองฝั่งฟากคู่มากมี
จะหลีกลอดเข้าใกล้ไม่ตลอด
ต้องแวะจอดที่ท่าหน้ากงสี
ขุนพัฒน์ใหญ่ไส่บ่อนละครมี
เสียงเขาคีติพิณพาทย์ระนาดร่ำ

.....

^๑พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๑๖), หน้า ๑๒.

จัดรูปเทียนคนธรราสุมาลัยมิ่ง
ขึ้นตลิ่งริบพากันผันผาย
ตามสกลยลสถานร้านโรงราย
แม่ค้าขายมาคล้าทุกตำบล
นั่งเรียวร้อยคอยรับสัปบุรุษ
อุตุลุดจ่ายจับกันสับสน
สนุกสนานลานดูล้วนผู้คน
เหมือนถนนธานีน่าปรีดีเปรม...

งานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์หรือที่เรียกว่า **งานนมัสการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ** ด้วยมีตำนานเล่าถึงการนำพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้ ณ องค์พระปฐมเจดีย์ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้นมีการจัดงานกันถึง ๕ วัน ๕ คืน และเป็นการดำเนินการโดยทางวัด แต่หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทางวัดได้มอบให้ทางจังหวัดเป็นผู้จัด ซึ่งอยู่ในความดูแลของผู้ว่าราชการจังหวัดนครปฐมร่วมกับหน่วยงานต่างๆ เงินรายได้จากการจัดงาน ทั้งเงินทำบุญและการเปิดพื้นที่ให้ร้านค้าเช่าจะนำไปบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์และดูแลพื้นที่ของวัด ต่อมาเมื่อมีการจัดงานกาชาดควบไปกับงานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์จึงมีการขยายวันเพิ่มอีก ๒ วัน เป็น ๗ วัน ๗ คืน เพื่อระดมเงินในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย ทั้งอัคคีภัย อุทกภัย และอื่นๆ ในเขตจังหวัดนครปฐม จนกระทั่งในปัจจุบันได้มีการจัดงานกันถึง ๙ วัน ๙ คืนเลยทีเดียว

ทั้งนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้มีการบันทึกถึงการจัดงานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ไว้ในหนังสือ “พระปฐมเจดีย์” งานนมัสการพระปฐมเจดีย์ ปี ๒๕๑๗ ว่าภายในงานประกอบด้วยพิธีกรรมสำคัญ คือ การแห่ผ้าห่มองค์พระ การเวียนเทียนสมโภชองค์พระปฐมเจดีย์ในวันเพ็ญเดือน ๑๒ การเทศน์มหาชาติ การทำบุญถวายภัตตาหารเพลภิกษุสามเณรที่มาร่วมงาน การจุดดอกไม้ไฟถวายเป็นพุทธบูชา นอกจากนี้ยังมีการออกร้านจำหน่ายสินค้าและการแสดงมหรสพต่างๆ อาทิ การแสดงดนตรีลูกทุ่ง ลิเก ลำตัด จั๊ว และการฉายภาพยนตร์ตลอดการจัดงาน ซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงรักษารูปแบบไว้เช่นเดิม

งานกลางเดือนในความทรงจำ

ในหนังสือ พาเที่ยววันวานกับคุณยาย ของ ว. วินิจฉัยกุล ตอนหนึ่งได้เล่าถึงการเดินทางจากพระนครไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ตามความทรงจำของมารดาว่า ในสมัยก่อนนั้นการเดินทางจากบ้านคลองสานไปยังพระปฐมเจดีย์ต้องแจวเรือประทุนเข้าไปตามคลองบางกอกน้อยที่มีผู้คนพายเรือสัญจรกันแน่นหนาและมีตลาดน้ำอยู่เป็นระยะ

(บนสุด) องค์พระปฐมเจดีย์ในช่วงจัดงานกลางเดือน ปี พ.ศ. ๒๕๔๑
จะประดับไฟสว่างไสว เห็นองค์พระได้แต่ไกล

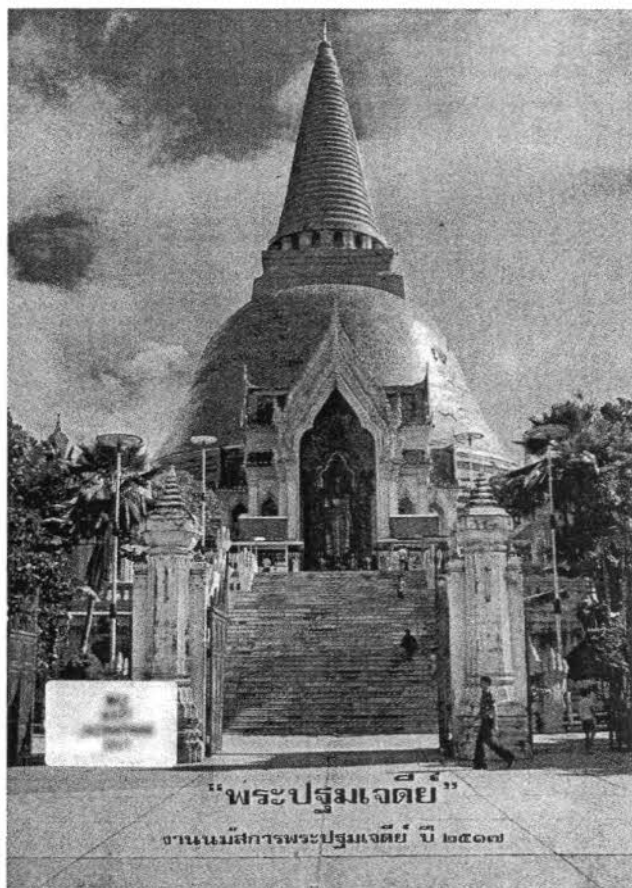
(ภาพ : ศุภธิดา อวิคุณประเสริฐ)

(บน) หมู่สาวนิยมไปเที่ยวงานองค์พระ ภาพถ่ายประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๐

จากนั้นจะลัดเลี้ยวเข้าคลองเล็กที่สองฝั่งเป็นเรือกสวนและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านไปทะเลแม่ น้ำท่าจีน และแวะค้างคืนที่บ้านคนรู้จักใกล้กับนครชัยศรี เช้าวันรุ่งขึ้นจึงแจวเรือเข้าคลองเจดีย์บูชาไปที่พระปฐมเจดีย์ ซึ่งการเดินทางในหน้าน้ำนั้น บางช่วงบางตอนน้ำไหลสวนทางกับเรือ ทำให้แจวเรือไปได้ช้ามาก

ดังนั้นจึงต้องมีการเตรียมตัวล่วงหน้ากันเป็นแรมเดือน เพราะ “เรื่องพักค้างคืนตามทางเป็นเรื่องใหญ่ ถ้าไม่รู้ว่าจะไปพักที่ไหนก็เดินทางไม่ได้ เส้นทางเรือไปนครปฐมไม่มีโรงแรมให้พักค้างคืน มีทางเดียวคือพักตามบ้านคนรู้จัก...” นอกจากนี้ก่อนออกเดินทางจะต้องมีการกำหนดเส้นทางว่าจะจอดเรือพักที่ไหนจึงจะปลอดภัย เพราะบางช่วงของแม่น้ำลำคลองไม่มีเรือสัญจรผ่านไปมา เป็นเหตุให้โจรผู้ร้ายมาปล้นเรือต่างถิ่นได้ ทั้งยังต้องเตรียมข้าวของเครื่องใช้ เครื่องครัว เพื่อหุงหาอาหารกินกันระหว่างทาง เพราะไม่มีร้านอาหารที่จะแวะกินได้ การเดินทางในสมัยก่อนจึงเกือบเท่ากับย้ายบ้านเลยทีเดียว

ส่วนภาพความทรงจำของคนบ้านดอนยายหอมเมื่อราว ๕๐-๖๐ ปีก่อน กังเขียมและอำมาวรรณ วงษ์ขอบพอ

ภาพหน้าปกหนังสืองานนมัสการพระปฐมเจดีย์ปี พ.ศ. ๒๕๑๗

สองสามปีกรรยาวัย ๗๘ ปีเล่าให้ฟังว่า พอถึงเดือน ๑๑ น้ำจะเริ่มไหลป่าข้ามทุ่งมาจากทางบางแหมและอากาศเริ่มหนาว พอเดือน ๑๒ น้ำก็ปริ่มคลอง หลังจากออกพรรษาก็เข้าสู่เทศกาลทำบุญ ซึ่งแต่ก่อนคนแถบนี้นิยมไปเที่ยวงานกลางเดือนในคืนวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ส่วนวันถัดมาซึ่งเป็นวันลอยกระทงก็จะลอยกันที่ทำน้ำหน้าบ้าน ต่างจากในปัจจุบันที่มักจะไปเที่ยวงานกันในวันลอยกระทง อากาศหนาวในช่วงนั้น คนโบราณจะเรียกกันว่า “หนาวดอกเงิน หนาวดอกทอง”^๓

ในสมัยที่ยังไม่มีถนนเชื่อมระหว่างเพชรเกษมกับบ้านแพ้ว ชาวบ้านต้องเดินทางด้วยเรือหรือเดินเท้า เช่นเดียวกับบ้านของกงเข็มที่อยู่ใกล้กับวัดดอนยายหอม ที่หน้าวัดจะมีคลองเชื่อมไปถึงตัวเมืองนครปฐมได้ ดังนั้นราว ๓-๔ โมงเย็น ผู้ที่จะไปเที่ยวงานกลางเดือนก็จะมาขึ้นเรือโอ เรือเมล์ ที่หน้าของวัด ซึ่งปกติเรือนี้จะวิ่งมาจากบ้านแพ้วในตอนเช้าเที่ยวหนึ่งและตอนเย็นอีกเที่ยวหนึ่ง กว่าจะมาถึงวัดดอนยายหอมก็มีผู้โดยสารเต็มลำ ดังนั้นในช่วงเทศกาลงานกลางเดือน ที่วัดดอนยายหอมจึงมีเรือเฉพาะกิจ ๒ ลำ วิ่งไปมาระหว่างดอนยายหอมกับนครปฐม แต่ละลำบรรทุกผู้โดยสารได้ราว

๓๐ คน พอออกจากดอนยายหอมก็แวะจอดรับผู้โดยสารตามรายทางและไปจอดส่งคนขึ้นที่สะพานช้างในตัวเมืองนครปฐม จากนั้นจะว่าจ้างรถสามล้อหรือเดินเข้าไปยังสถานที่จัดงานก็แล้วแต่ความสะดวกของแต่ละคน นอกจากนี้ที่แจวเรือไปกันเองก็มี เช่น คนจากแถบบ้านแพ้ว คลองจินดา รวมถึงคนจากราชบุรีจะแจวเรือกันมาเป็นกลุ่มหลายลำ โดยใช้เส้นทางจากคลองจินดาเข้าคลองบางระกำใหญ่ พอผ่านดอนยายหอมก็จะเข้าคลองจรเข้ (ด้านข้างโรงพยาบาลนครปฐม (ชอย ๗) ในปัจจุบัน) เข้าสู่ตัวเมืองนครปฐม บางลำจะแวะพักตามบ้านของคนรู้จัก หรือหากไปถึงหน้าองค์พระปฐมเจดีย์ก็จะผูกเรือตามท่าต่างๆ เสียค่าฝากเรือ ๒ บาทแล้วพากันขึ้นไปเที่ยวงาน

หลังจากไหว้พระและเที่ยวชมมหรสพแล้วก็จะกลับมาขึ้นเรือที่สะพานช้าง แต่โดยส่วนใหญ่จะอยู่เที่ยวงานจนเกือบเช้าหรือหาที่พักค้างแรมในบริเวณนั้น เพื่อรอโดยสารเรือกลับในตอนรุ่งสาง เพราะการเดินทางในตอนกลางคืนค่อนข้างเปลี่ยว คนที่มาจากบ้านดอนยายหอมมักจะไปพักค้างที่บ้านของเจ็กเค็งอยู่ซึ่งอยู่บริเวณเดียวกับธนาคารออมสินและธนาคารกรุงเทพในปัจจุบัน เจ็กเค็งอยู่เป็นพ่อค้าขายลูกเปิดลูกไก่ฟักและคุ้นเคยกับคนบ้านดอนยายหอมเป็นอย่างดี ส่วนคนที่เดินทางมากับรถไฟ เช่น จากบ้านโป่ง โพธาราม ราชบุรี เพชรบุรี หัวหิน จะพักค้างแรมที่ลานน้ำพุหรือศาลาพักภายในบริเวณวัด นอกจากนี้กงเข็มยังเล่าว่า ตอนอายุได้ ๑๓-๑๔ ปี เมื่อถึงงานกลางเดือนก็จะนัดกับเพื่อนๆ ที่เป็นเด็กหนุ่มรุ่นราวคราวเดียวกันลงเรือไปเป็นกลุ่ม กังว่ามีเงินไปเที่ยว ๑๕ บาท จ่ายค่าเรือ ค่าก่วยเตี้ย ยังเหลือเงินกลับบ้านตั้ง ๑๒ บาท ไม่เหมือนกับสมัยนี้ที่ค่าของเงินต่างกันมาก

นอกจากนี้คุณสายวน วงษ์ชอบพอ (ลูกสะใภ้กงเข็ม) ยังกล่าวเสริมว่า คนซึ่งเป็นคนตำบลดอนกระเบื้อง (อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี) ก่อนจะมาตั้งงานมาอยู่ที่บ้านดอนยายหอมนั้น ทุกปีจะมาเที่ยวงานกลางเดือนที่นครปฐม โดยนั่งรถโดยสารไปที่บ้านโป่ง จากนั้นต่อรถประจำทางสายบ้านโป่ง-นครปฐม หรือสายกาญจนบุรี-กรุงเทพฯ ไปลงที่นครปฐม หากออกจากบ้านราวบ่าย ๒-๓ โมง จะถึงพระปฐมเจดีย์ราว ๔-๕ โมงเย็น เที่ยวงานจนเกือบห้าทุ่มก็ขึ้นรถประจำทางกลับบ้านที่โพธาราม ไม่ต้องค้างตามบ้านญาติหรือคนรู้จัก หรือพักตามศาลาในวัดเหมือนอย่างรุ่นคุณตาคุณยาย เพราะมีถนนเพชรเกษมแล้ว เช่นเดียวกับการเดินทางจากดอนยายหอมไปเที่ยวงานกลางเดือนก็โดยสารรถประจำทางที่วิ่งสายนครปฐม-บ้านแพ้ว ไม่ต้องนั่งเรือและพักค้างคืน

^๓ที่เรียกเช่นนี้เพราะอากาศจะหนาวไปจนถึงเดือน ๓ เดือน ๔ เป็นเวลาที่วังบัวลอยๆ กลายเป็นสีเหลืองทอง พอหาหนาวก็เกี่ยวข้าวได้พอดี

บรรดาผู้ถ่ายทอดความทรงจำถึงงานองค์พระฯ
ซึ่งเป็นงานใหญ่ของจังหวัดนครปฐม (บน) จากซ้ายไปขวา
โกจั้น คุณสายใจ อวิคุณประเสริฐ
ป้าเปี้ยก คุณโอเชียร อวิคุณประเสริฐ
โกแป้ว คุณพิมพ์สิริ ประวณิขศิริ
อาจารย์สุวิรัตน์ ตั้งพรประเสริฐ
และ (ซ้าย) จากซ้ายไปขวา
อาทังเขี่ยม-อาม่าวรรณ และแม่ลำยาน วงษ์ชอบพอ

เหมือนก่อนหน้านั้น

ส่วนอีกฟากของเมืองนครปฐมซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านหัวถนน ผู้คนส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยทรงดำเล่าว่า ในช่วงงานกลางเดือนนั้นพวกเขาจะเดินกันมาเป็นกลุ่มๆ พร้อมกับถือเสื้อและห่ออาหารมารับประทานระหว่างเที่ยวงาน ด้วยเดินออกจากหมู่บ้านราวบ่าย ๓ โมง ลัดทุ่งนามาทางบ้านดอนแกะระ บ้านเลาเต่า บ้านตาก้อง บ้านสำนักคร้อ ราว ๒ ชั่วโมงก็จะถึงองค์พระปฐมเจดีย์ เมื่อมาถึงบางกลุ่มก็อาบน้ำ ผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้ากันที่บริเวณท่าน้ำใกล้กับประตูน้ำกันคลองเจดีย์บูชา เสร็จแล้วก็พากันเดินเข้าไปเที่ยวในงานและพักค้างแรมกันภายในวัดบ้าง หรือบางที่ก็นอนกันตามแผงขายของในตลาดบนหรือตลาดล่าง* พอใกล้สว่างก็พากันเดินกลับบ้านหัวถนนตามเส้นทางเดิม บ้างก็ดูโขนดูลิเกที่เล่นกันเกือบสว่าง จึงเลิก ต่อมาในช่วงหลังจึงมีรถประจำทางสีส้มที่เรียกกันว่ารถกำนันจ่าง วิ่งตามเส้นทางบ้านหลวง-นครปฐม ตอนเช้า ๑ เทียวและตอนเย็น ๑ เทียว ในช่วงที่มีงานกลางเดือนก็จะเพิ่มอีกหนึ่งรอบ คือรถออกประมาณบ่าย ๔ โมงเย็น และกลับราว ๕ ทุ่ม จึงไม่ต้องพักค้างแรมกันอีก

ส่วนคุณพิมพ์สิริ ประวณิขศิริ หรือโกแป้ว ปัจจุบันอายุ ๗๕ ปีและเคยพักอาศัยอยู่ในย่านตลาดบนใกล้กับองค์พระปฐม

เจดีย์ได้บอกเล่าถึงความทรงจำเกี่ยวกับงานองค์พระในอดีตว่า

“เมื่อก่อนคนเยอะกว่าสมัยนี้มาก ส่วนใหญ่คนที่มางานก็จะมานอนค้างในตลาด (บนแผงขายของในตลาดสด) บางคนที่มีคนรู้จักหรือมีญาติในตลาดก็นอนตามบ้าน อย่างที่บ้านของโกชายปลาทุหนึ่ง รับปลาทุมาจากแม่กลองบ้าง หัวหินบ้าง พอถึงงานกลางเดือน พวกคนงานหรือพวกที่เราซื้อปลาทุจากเขาก็จะนั่งรถไฟมาเที่ยวงาน เราก็ต้องหาที่หลับที่นอน และหุงหาอาหารให้เขากิน และพาไปเดินเที่ยวตั้งแต่ตอนเย็นจนเกือบเช้า เพราะกว่าละคร โขนของกรมศิลป์ หรือลิเกจะเลิกก็ค่อนข้างสว่าง เขาจะดูอะไร เราก็พาเขาไปดู บางที่เราก็นอนหลับตรงสนามหญ้าที่นั่นดูโขนนั่นละ เพราะเขาไม่ยอมให้เรากลับบ้านก่อน กลัวจะกลับไม่ถูก”

สิ่งที่เป็สนิสัยของงานวัดก็คือเวทีรำวง ใครอยากจะรำกับสาวน้อยหน้าแล้งก็เสียเงินซื้อพวงมาลัยไปคล้องคอสาวรำวงแล้วพากันออกมารำ เวทีรำวงนี้เป็นที่สนุกสนานของพวกผู้ชายโดยเฉพาะ ส่วนสาว ๆ ก็ได้แต่ยืนดูอยู่ข้างเวที ซึ่งเวทีรำวงนี้เองที่วัยรุ่นมักจะมีเรื่องวิวาทกันบ่อย เพราะต่างหมายตาสาวรำวงคนเดียวกัน นอกจากนี้ก็มีโช้ดอดผ้า โกแป้วเล่าว่า “พอกลองตีฉิ่งก็ดอดผ้าหนึ่งชิ้น พอตีอีกฉิ่งก็ดอดอีกชิ้นเป็นโช้ดที่ให้เข้าได้เฉพาะผู้ชายเท่านั้น เคยมีคนรู้จักสมัยเด็กๆ

*ตลาดสดหน้าองค์พระปฐมเจดีย์จะมี ๒ ฝั่ง ฝั่งหนึ่งเรียกว่าตลาดบน และอีกฝั่งหนึ่งเรียกว่าตลาดล่าง

(บน) ไม้เท้าของเล่นเด็กสมัยก่อน
ที่ซื้อมาจากงานองค์พระฯ ของป้าเปี้ยก

(บนขวา) ขนมะละแหม ของฝากจากงานองค์พระฯ
ซึ่งขนส่วนใหญ่มาจากเพชรบุรี

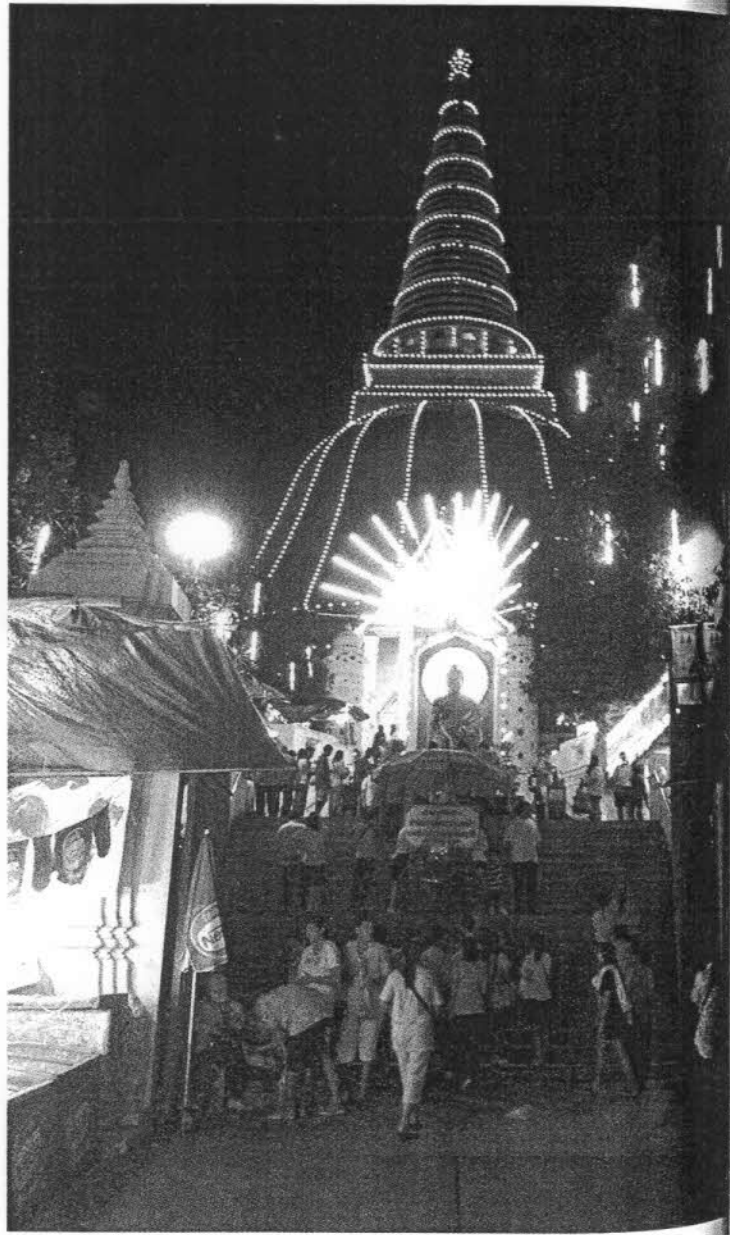
(ขวา) การประดับประดาไฟองค์พระปฐมเจดีย์

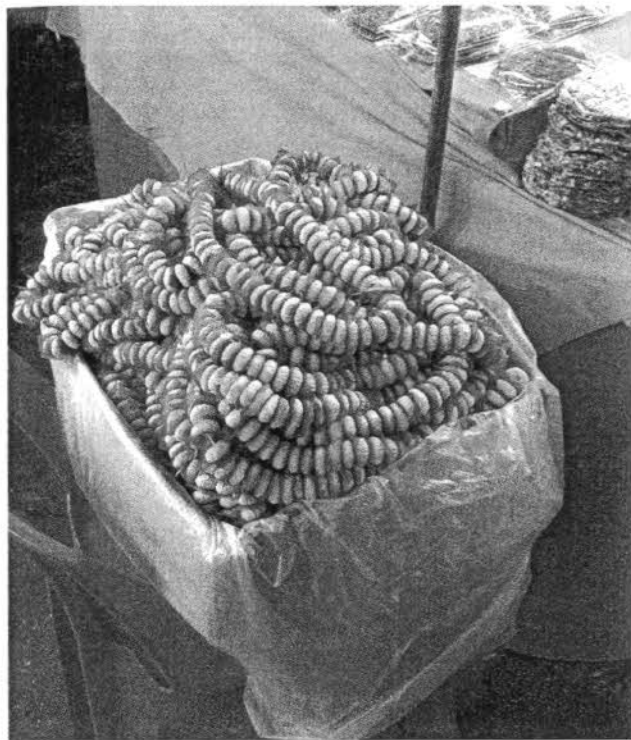

เป็นผู้หญิงดื้อแพ่งอยากจะเข้าไปดู ถึงกับรบเร้าคนตรวจตัวจนได้
เข้าไป พอเห็นว่าเขาโง่อะไร หันกลับมาก็เจอแต่ผู้ชายที่เข้า
มาดู อยากจะออกมาเขาก็ไม่ให้ออก บอกว่าโง่เสร็จแล้วถึงจะ
ออกไปได้ คือถูกเขาแกล้ง ถึงกับร้องไห้จึงถูกปล่อยออกมา”

นอกจากนี้คุณโอเชียร อวิคุณประเสริฐ หรือป้าเปี้ยก
ปัจจุบันอายุ ๕๘ ปีและเคยอยู่ในย่านตลาดวัดกลางได้กล่าว
ว่า “งานองค์พระเป็นช่วงเวลาที่สนุกสนานของเด็กๆ เพราะมี
ปาหี่ มายากล สมัยที่ป้ายังเด็กจะขอเงินแม่ไปดูปาหี่ในงาน
องค์พระฯ เกือบทุกปี พอโตขึ้นหน่อยก็เลิกดู แต่จะดูโง่อย่าง
อื่นแทน สมัยนั้นมีทั้งเล่นมายากล กลลวงหลอกตา ดูของ
แปลก สวาน้อยตกน้ำ แล้วก็มิมอเตอร์ไซค์ไต่ถัง การแสดงโขน
ของกรมศิลปากรก็มี แต่ป้าไม่ได้สนใจเพราะเป็นของที่ใหญ่ดูกัน”

เช่นเดียวกับคุณสายใจ อวิคุณประเสริฐ หรือโกจิ้น
ที่เล่าเสริมว่า “เมื่อก่อนบ้านอยู่ในตลาด (ตลาดวัดกลาง) พอ
เลิกเรียนก็จะขอแม่ไปเที่ยวงาน แต่ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้ไป
เที่ยวในตอนกลางคืน พวกคนที่มาไกลๆ บางคนขี่จักรยานมา
ก็จะเอามาฝากจอดไว้ พอเที่ยวเสร็จก็มาเอา งานองค์พระฯ ใน
สมัยที่โกจิ้นโตมานั้น มีการออกร้านของกาชาด ก็จะไปสอยดาว
ได้ไซ้ได้มามา ไม่เคยได้รางวัลใหญ่กับใครเขา” นอกจากนี้
โรงเรียนใหญ่ๆ ในจังหวัดนครปฐม เช่น โรงเรียนราชินีบูรณะ
โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย โรงเรียนวัดห้วยจรเข้มะ ฯลฯ แต่ละ
โรงเรียนจะออกร้านขายสินค้า มีเด็กนักเรียนทำหน้าที่เฝ้าร้าน
และช่วยงานของโรงเรียนในงานกลางเดือนด้วย

(บน) สร้อยขนมบั๋ง ขนมยอคฮิต
ที่เด็กๆ ชอบซื้อเวลามาเที่ยวงานองค์พระฯ
(บนขวา) ข้าวของสินค้าที่ขายในงานองค์พระฯ ในปัจจุบัน

ส่วนอาจารย์สุรวิรัตน์ ตั้งพรประเสริฐ ซึ่งปัจจุบันสอนอยู่ที่โรงเรียนราชินีบูรณะมานานถึง ๓๕ ปี ได้กล่าวว่า ทางโรงเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมในงานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์มาโดยตลอด ทั้งการออกร้านขายอาหาร การอยู่ประจำชุมนุมกาชาด การจัดการแสดงเกี่ยวกับวัฒนธรรม รวมทั้งชมรมศิลปวัฒนธรรมและงานพิพิธภัณฑ์ของโรงเรียนก็จะร่วมกันจัดนิทรรศการกับกลุ่มเพื่อนพิพิธภัณฑ์นครปฐม ณ บริเวณลานหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ ซึ่งนอกจากทางโรงเรียนจะเข้าร่วมงานออกร้านแล้ว ยังส่งกระทรวงงานฝีมือเข้าประกวดในคืนวันลอยกระทงมาไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี และได้รับรางวัลชนะเลิศเกือบทุกปี ถือเป็นเกียรติเป็นศรีแก่โรงเรียนและกลุ่มนักเรียนที่ร่วมมือร่วมใจกันทำงานกระทงมาก

งานนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ถือเป็นงานใหญ่ของจังหวัดนครปฐมที่มีการจัดงานสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน รูปแบบ

ของการจัดงานในส่วนที่เป็นพิธีกรรมยังคงถือปฏิบัติเหมือนเช่นในอดีต แต่รูปแบบของงานที่เกี่ยวกับชีวิตของคนนครปฐมนั้น ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นการแสดงโขนของกรมศิลปากร หรือการแสดงของโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัด เช่น ดนตรีไทย นาฏศิลป์ หรือการฉายหนังกลางแปลงประชันกันสองสามโรงแทบไม่ปรากฏให้เห็น และถูกแทนที่ด้วยการแสดงคอนเสิร์ตเพลงลูกทุ่งและเพลงสตริงตามสมัยนิยม ร้านค้าส่วนใหญ่ก็คล้ายคลึงกัน คือเน้นพวกร้านขายเสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า ถ้วยชาม แต่สินค้าที่เคยเป็นเอกลักษณ์ของงานองค์พระปฐมเจดีย์ เช่น เฟอร์นิเจอร์หวายจากกรมราชทัณฑ์ สินค้าจากงานฝีมือของโรงเรียนต่างๆ เหลือพื้นที่น้อยลง ซึ่งในสายตาของคนนครปฐมรุ่นเก่าแล้ว งานกลางเดือนที่จัดขึ้นในปัจจุบันขาดเสน่ห์ลงไปมาก จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นเพราะความศรัทธาในองค์พระร่วงโรจนฤทธิ์ พระพุทธไสยาสน์ และประเพณีนมัสการพระมหาเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ยังมีมนต์ขลังและเชิญชวนให้ผู้คนยังคงเดินทางมาเที่ยวงานองค์พระปฐมเจดีย์ในปัจจุบัน

ขอขอบคุณ

คุณสายใจ อวิคุณประเสริฐ, คุณโอเชียร อวิคุณประเสริฐ และครอบครัว, คุณพิมพ์สิริ ปรุ้งวนิชศิริ และครอบครัว, คุณเชี่ยม คุณวรรณ วังษ์ชอบพอ, คุณล้ำวน วังษ์ชอบพอ, อาจารย์สุรวิรัตน์ ตั้งพรประเสริฐ อาจารย์โรงเรียนราชินีบูรณะ และคุณรุ่งตะวัน อ่วมอินทร์